

Частина 1

ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ

Тема 1. *Макроекономіка як наука*

Тема 2. *Форма виробництва*

Тема 3. *Економічна система: ринкова економіка*
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Тема 4. *Економічні суб'єкти*

Тема 1

МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

Макроекономіка є одним із складників фундаментальної економічної науки. Об'єктом її дослідження, як і всіх інших економічних наук, є господарська діяльність людей. Природа не дарує у готовому вигляді блага, тому люди у процесі виробництва продукують їх з виробничих ресурсів. Проте жодне суспільство не володіє достатніми ресурсами для виробництва такого обсягу життєвих благ, якого потребують його члени. Підвищенням ефективності застосування наявних ресурсів суспільство може домогтися підвищення рівня задоволення потреб. У цій темі з'ясуємо, чим займається макроекономіка, тобто вивчимо її предмет та основні функції, а також довідаємося, які методи вона використовує. Пильну увагу приділимо методології цієї науки. Нарешті, коротко розглянемо еволюцію економічної науки від найдавніших часів.

1.1. Економічні потреби та виробничі ресурси

Потреби та їх класифікація Людям для існування потрібні життєві блага: їжа, одяг, житло, багато інших товарів і послуг. У минулому люди задовольняли свої потреби, споживаючи дарові блага природи. Однак уже в первісному суспільстві людям не вистачало для життя одних лише природних благ. Люди створили і розвинули «господарку», або економіку, для продукування життєвих економічних благ. Тобто, змістом економіки є виробництво життєвих благ, необхідних для задоволення людських потреб.

У сучасному суспільстві люди мають широке коло потреб. *Потреби* — це відчуття нестачі чогось суттєвого, що необхідне для підтримання життєдіяльності й розвитку людської особистості та суспільства загалом. Це своєрідний психологічний стан невдоволеності, фізіологічного та психологічного дискомфорту, внутрішньої напруженості тощо. Такий стан є внутрішнім спонукальним мотивом господарської діяль-

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ності. Інакше кажучи, намагання задовольнити свої потреби мотивують поведінку людини, формують сукупність її інтересів.

Потреби сучасної людини є надзвичайно широкими. Одні потреби пов'язані з підтриманням її біологічного існування (матеріальні потреби); інші — це потреби духовні й культурні. Із соціально-економічним прогресом суспільства, з підвищенням культурного рівня населення, продовженням тривалості життя та іншими чинниками коло потреб розширюється.

Задоволення потреб є могутнім стимулом до подальшого розвитку виробництва. Одночасно виробництво стимулює розвиток нових потреб. Науково-технічний прогрес, нові технології часто створюють нові види благ, а отже, нові потреби.

Людські потреби надзвичайно різноманітні. Тому існують різні їх класифікації. За характером виникнення їх поділяють на біологічні та соціальні. Біологічні потреби — потреби у повітрі, воді, їжі, теплі, безпеці тощо — виникають із необхідності підтримання життя людини як біологічної істоти. До соціальних відносять бажання належати до певного кола людей, здобути визнання, користуватися повагою, а також потреба людини в самореалізації.

Відомі також потреби, породжені розвитком цивілізації. Сучасна людина бажає не просто захисту від холоду чи вітру, а житла з усіма зручностями, не просто одягу, а речей, що відповідають сучасній моді. Їй потрібні сучасне медичне обслуговування, газети, транспортні послуги, розваги тощо.

Залежно від засобів, що забезпечують задоволення потреб, їх поділяють на матеріальні та нематеріальні. До матеріальних потреб належать ті, які задовольняються за допомогою матеріальних речей: продукти харчування, одяг, взуття, автомобілі, будинки тощо. Нематеріальні потреби задовольняються за допомогою послуг. Є послуги освіти, культури, медицини, юридичних служб.

За способом задоволення потреби поділяються на індивідуальні та групові, або колективні. Одні потреби (в одязі, житлі, продуктах харчування тощо) людина задовольняє відособлено від інших людей. Решта потреб (у громадському порядку, безпеці, чистому довкіллі тощо) задовольняється спільно. Деякі потреби (в освіті, транспорті, харчуванні)

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

можуть задовольнятися як осібно, так і разом. Із підвищенням рівня розвитку суспільства дедалі більше потреб задовольняються осібно.

За нагальністю задоволення потреби поділяють на *елементарні*, які задовольняються предметами першої необхідності (їжа, одяг, житло, медична допомога), і *вишукані*, які задовольняються предметами розкоші (парфуми, коштовні прикраси тощо). Безперечно, те, що є предметом розкоші для однієї людини, може виявитися предметом першої необхідності для іншої. Те, що декілька років тому вважали предметом розкоші, нині може бути предметом першої необхідності. Наприклад, холодильники, телевізори свого часу були предметами розкоші, нині ж вони є невід'ємною частиною побуту.

Рис. 1.1. **Піраміда потреб людини**

Доросла людина розрізняє потреби за їхньою *важливістю і черговістю*. Економісти навіть ведуть мову про так звану *піраміду потреб*, яку запропонував американський соціолог А. Маслоу. Спочатку людина мусить задовольнити свої первинні, фізіологічні потреби — втамування голоду, спраги, захист від холоду чи спеки тощо. Якщо впродовж певного періоду первинні потреби не задоволені, виникає реальна загроза її працездатності, здоров'ю або навіть життю. Отже, первинні фізіологічні потреби лежать в основі піраміди потреб і задовольняються

першочергово. Після задоволення фізіологічних потреб людина прагне задовольнити свої потреби у безпеці й захисті — потреби у стабільності, законі, порядку, у свободі від страху, хвороб тощо. Відтак вона намагається задовольнити свої потреби у визнанні, розвинути й повніше використати свої творчі здібності, реалізуватися як особистість (рис. 1.1). Отже, існує певна ієрархічність людських потреб, певна послідовність їх задоволення. Інакше кажучи, та із незадоволених потреб, що є в основі піраміди, найважливіша. Якщо ж її задоволено, то найважливішою стає та, що розміщена сходиною вище. Голодну людину мало цікавить, наприклад, чистота повітря, яке вона вдихає, або те, як до неї ставляться колеги. Однак, вгамувавши голод, людина замислюється над екологічними проблемами і спілкуванням з іншими людьми тощо.

Матеріальні потреби мають підприємства й державні установи. Підприємствам потрібні виробничі будівлі й споруди, устаткування, склади тощо, які дають змогу реалізувати їхні виробничі цілі.

Потреби людини в якомусь конкретному товарі або послугі можна задовольнити повністю. За короткий проміжок часу можна, наприклад, отримати достатню кількість хліба, олівців чи зубної пасти. Однак, інша річ, коли йдеться про задоволення потреб у товарах і послугах *узагалі*. Ми не отримуємо і не можемо отримати їх у достатній кількості. Уявімо собі список потреб населення країни в автомобілях, відео, квартирах тощо. Він буде вражаючим. До того ж із плином часу під впливом реклами, телебачення, радіо потреби постійно зростають. У своїй сукупності матеріальні потреби є *невгамованими, або безмежними*. Це означає, що матеріальні потреби *повністю* задовольнити неможливо. Варто поставити запитання: а що було б, якби людські потреби можна було цілковито задовольнити? Це означало б, що: 1) будь-яке благо виробляється у необмеженій кількості; 2) втратили б сенс багатьох проблем розподілу благ і доходів; 3) не було б економічних благ: усі продукти були б безплатними тощо. Однак у житті цього немає. І це зумовлено обмеженістю, або рідкістю, ресурсів.

Економічні інтереси

Конкретна потреба людини в її свідомості перетворюється на *інтерес*, мотив, бажання, що сприяє певні її дії та вчинки. Результатом цих дій є
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

задоволення потреб людини. Інтереси формуються тоді, коли задоволення потреби усвідомлюється як конкретна мета діяльності людини — володіння певним благом, максимізація доходу тощо. **Інтереси** — це усвідомлені потреби, для задоволення яких люди вибирають певну поведінку. Інтереси людей поділяються на економічні, професійні, культурно-мистецькі, духовні, національні, суспільно-політичні тощо.

Центральне місце у свідомості людини та мотивації її поведінки займають *економічні інтереси*, які відбивають її первинні фізіологічні потреби, а також потреби захисту, підтримання здоров'я, здобуття освіти, потреби в праці. Економічні інтереси мають індивіди, домогосподарства, трудові колективи, фірми або групи фірм, люди, що проживають у певному регіоні, суспільство загалом тощо. Економічні інтереси за їхніми суб'єктами можна поділити на особисті, групові та національні (суспільні). Існують й інші класифікації економічних інтересів, зокрема за об'єктом інтересів виокремлюють майнові, фінансові, умов праці й життя тощо.

Особисті економічні інтереси охоплюють потреби індивіда, пов'язані з трудовою діяльністю, реалізацією приватної власності тощо. Кожен індивід є носієм різних економічних інтересів. По-перше, він є власником ресурсів — передусім праці, нерідко землі, капіталу тощо. По-друге, він належить до певного трудового колективу (в середньому 75 % населення розвинутих країн працює за наймом). По-третє, кожен індивід займає певне місце в суспільстві, тобто є представником певної його соціальної групи. Унаслідок цього відбуваються складне переплетення і взаємодія різних груп особистих економічних інтересів.

Групові економічні інтереси — це однорідні приватні інтереси, носіями яких є певні групи людей, наприклад, споживачі, акціонери, трудові колективи, населення, що проживає в певному регіоні, тощо. Цей вид інтересів здебільшого формують і виражають уповноважені відповідних груп — трудові спілки, союзи підприємців, спілки споживачів, політичні виборні особи та ін.

Національні економічні інтереси — це інтереси всіх громадян країни загалом, спрямовані на підтримання високих стабільних темпів економічного зростання, високого рівня зайнятості, стабільних цін, збалансованості платіжного балансу тощо. Реалізація цього виду інтересів нерідко залежить від стану справ у світовій економіці.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

У національній економіці всі види інтересів людей переплітаються і взаємодіють. При цьому вони здебільшого не лише не збігаються, а й суперечать одні одним. Важливу роль у погодженні інтересів відіграє держава.

Віддаючи перевагу у своїй економічній політиці певній групі чи групам інтересів, уряд може забезпечувати внутрішню узгодженість інтересів суспільства. Держава має у своєму розпорядженні різні засоби впливу на інтереси людей, зокрема через ухвалення відповідних законодавчих актів, різні адміністративні заходи (штрафи, заборони, дозволи, ліцензії) та економічні інструменти (процентні ставки, мінімальну заробітну плату).

Однак інколи державні інституції ухвалюють рішення, виходячи не з національних, а з групових інтересів. Це дає підставу виокремлювати в групових інтересах так звані *особливі інтереси*, яких можна досягти за такої економічної політики, завдяки якій невелика група людей отримуватиме значні вигоди коштом великої кількості людей, які зазнають при цьому незначних індивідуальних втрат.

Економічні ресурси

Основним напрямом реалізації економічних інтересів і задоволення потреб людей є праця. Що більше і ліпше працює людина, то більші можливості для повнішого задоволення різноманітних її потреб.

Для задоволення своїх матеріальних потреб люди використовують необхідні засоби, які називають виробничими, або економічними ресурсами. *Економічні ресурси складаються* з усього того, що необхідно для виробництва потрібних людям товарів і послуг. Це — незліченні види праці, найрізноманітніші корисні копалини, земля, фабричні й сільськогосподарські будівлі та споруди, різне устаткування, інструменти, машини, засоби транспорту тощо.

Одні з цих ресурсів дані природою і вже тому абсолютно обмежені (земля, корисні копалини). Інші ресурси обмежені, бо обмежений наш власний розвиток (знання, кваліфікація тощо). У будь-якому разі у кожний момент часу суспільство має лише певний обсяг ресурсів, який неможливо швидко збільшити. Проте обмеженість ресурсів є певною мірою відносною, бо вона зумовлена рівнем потреб. Звуженням потреб можна відносно зменшити й обмеженість ресурсів.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Економісти поділяють усі ресурси на дві великі групи: *матеріальні ресурси* — земля і капітал; *людські ресурси* — праця і підприємницький хист. *Земля* — це насамперед просторово-географічний фактор. На Землі живе людина, народ, розташовані держави — великі й малі. Однак території цих країн, хоч якими б вони були значними, обмежені. Земля до того ж і сама є ресурсом: на ній вирощують урожаї. Крім цього, земля містить великі багатства — корисні копалини, воду. Отже, *земля як економічний ресурс — це всі дарові блага природи, які застосовують у виробництві*, — орні землі, ліси, родовища корисних копалин, водні ресурси тощо.

Природа постачає людині всі ті матеріали, з яких вона виробляє життєві блага, і ті сили, які людина використовує у процесі виробництва (сила вітру, води, атома тощо). Земля — вихідний різновид ресурсу, без якого неможлива господарська діяльність.

Основними природними умовами, які впливають на розвиток господарства країни, є кліматичні умови, багатство корисних копалин, особливості земної поверхні та географічне положення.

Капітал, або капітальні блага, як економічний ресурс охоплює всі виготовлені виробничі знаряддя, тобто машини, інструменти, устаткування, будівлі, споруди, транспортні засоби, збутову мережу тощо. Капітал, по-перше, завжди становить результат попередньої праці людей і вже тому є обмеженим ресурсом; по-друге, він призначений не для безпосереднього споживання, як споживчі блага, а для подальшої участі в процесі виробництва. Процес виробництва і придбання капітальних благ має назву інвестування. Економісти нерідко називають капітал фізичним, бо він існує у вигляді речей.

Капітал є могутнім фактором виробництва. Застосовуючи в процесі праці капітал, людина надзвичайно збільшує свою силу і може виконувати таку роботу, яку без капіталу вона не могла б ніколи подужати. Історичний прогрес величезною мірою пов'язаний із застосуванням капіталу в різних його формах.

Гроші не належать до фізичного капіталу. Оскільки гроші нічого не виробляють, а тільки представляють капітал і можуть за певних умов на нього перетворюватися (коли за них купують засоби виробництва), то їх не розглядають як економічний ресурс. Гроші — це фінансовий капітал.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>